

Prof. dr hab. dr h.c. mult. Marek Bojarski

Recenzja

Rozprawy habilitacyjnej dr Anety Łyżwy pt. „Handel ludźmi. Studium prawnokryminologiczne” Olsztyn 2019 r. S. 469 oraz dorobku naukowego.

Dr Aneta Łyżwa przedstawiła rozprawę pt. „Handel ludźmi. Studium prawnokryminologiczne” Olsztyn 2019 r. S. 469 oraz zestaw innych Jej osiągnięć naukowych w celu wszczęcia postępowania habilitacyjnego (w tym autoreferat) jako podstawę oceny dorobku naukowego Kandydatki.

1. Rozprawa habilitacyjna

Wybór problematyki handlu ludźmi jako przedmiotu badań naukowych należy pozytywnie ocenić. Po pierwsze jest to problematyka niezwykle istotna w sferze zarówno prawa karnego jak i kryminologii. Zjawisko handlu ludźmi jest wyjątkowo groźne ze względu na jego społeczne skutki, jak i skutki dla rodziny osoby, której ten proceder dotyczy.

Zbadanie tego zjawiska, określenie jego etiologii jak i wszystkich towarzyszących temu procederowi czynników jest ambitnym zadaniem, którego podjęła się Autorka. Te rozważania i ustalenia są konieczne przy formułowaniu postulatów dotyczących ograniczenia tego procederu czy

UNIwersytet WARMIŃSKO-MAZURSKI
w Olsztynie

SEKRETARIAT WYDZIAŁU PRAWA I ADMINISTRACJI

Wpłynęło dnia 26.05.2020

Nr WPA-02.6.6394.2020

Za: _____

fuemide

nawet jego zwalczania, a w tym sformułowania postulatów w zakresie prawidłowej i skutecznej legislacji w odniesieniu do tego procederu.

Prowadzone przez Autorkę rozważania są dwutorowe. Z jednej strony Autorka rozważa kwestie kryminologiczne i wiktymologiczne tego procederu, a z drugiej strony problematykę materialnoprawną regulacji ustawowej dotyczącej handlu ludźmi. W oparciu o powyższe, Autorka formułuje oceny obecnego stanu prawa, pod kątem widzenia jego skuteczności w zwalczaniu tego niebezpiecznego zjawiska. Autorka nie poprzestaje tylko na analizie prawa krajowego ale również rozważa problem skuteczności prawa międzynarodowego jak i prawa unijnego w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Spójny międzynarodowy system ochrony przed przestępczością zorganizowaną, a taką jest handel ludźmi, ma szansę odegrać istotną rolę w międzynarodowej walce z tego rodzaju przestępczością. Te rozważania są niezwykle istotne w zakresie podejmowania konkretnych działań przez organy ścigania w zakresie przeciwdziałania handlu ludźmi.

Realizując wyżej zarysowany cel badawczy, Autorka zdecydowała o wyborze metod badawczych przy pomocy których, chce udzieli odpowiedzi na nurtujące ją pytania co do procederu handlu ludźmi. Ten rodzaj przestępczości wymusza na Autorce podjęcia się badań o charakterze interdyscyplinarnym, a to z kolei wymusiło na Niej kompleksowe stosowanie różnych metod badawczych.

Po pierwsze Autorka podjęła badania akt karnych dotyczących przestępstwa handlu ludźmi, jak również badania statystyczne dotyczące tego zjawiska, jak również analizę zawartości tekstów naukowych, autorów, którzy podejmowali temat przestępstwa handlu ludźmi, tekstu prawa dotyczącego tej przestępczości. Główna zatem metodą Jej badań jest metoda prawnoporównawcza i formalno-dogmatyczna.

Największe zakresowo są badania w których Autorka analizuje akta wszystkich spraw z tego zakresu, a więc zarówno te, które zakończyły się odmową wszczęcia śledztwa, te które zostały umorzone jak i te, które zostały prawomocnie zakończone. Badania obejmują sprawy prowadzone w okresie od 2010 r. do końca 2018 r. o przestępstwa z art. 189a k.k.

Autorka zwraca uwagę, iż proceder handlu ludźmi jest wykorzystywaniem pokrzywdzonych do uprawiania prostytucji, ich udziału w pornografii czy świadczenia pracy i charakterze przymusowym. Wyniki badań własnych Autorka ukazuje na tle innych źródeł prezentujących te przestępczość.

Na tle sformułowanych wątpliwości czy postawionych pytań, Autorka stara się odpowiedzieć w prezentowanej monografii.

W rozdziale I Autorka poszukuje kryminologicznych uwarunkowań handlu ludźmi. Rozdział I stanowi pewnego rodzaju wprowadzenie w wyjaśnieniu etiologii przestępstwa handlu ludźmi. Zarysowany tu problem tej przestępczości ukazuje ją na tle historycznych uwarunkowań i współczesnych jej determinantów. Tu znajdujemy też odniesieni Autorki do dorobku myśli kryminologicznej w nauce. Autorka bardzo wnikliwie ocenia istotę handlu ludźmi w różnych aspektach tj. prawa międzynarodowego, Organizacji Narodów Zjednoczonych, Rady Europy, Unii Europejskiej czy Międzynarodowej Organizacji Pracy. Takie szerokie spojrzenie pozwala Czytelnikowi wyrobić sobie kompleksową ocenę tego procederu. W tym rozdziale Autorka przedstawia dogłębną analizę procederu handlu ludźmi, co ma duże znaczenie dla dalszych rozważań.

W rozdziale II Autorka prezentuje rozwiązania proponowane przez organizacje międzynarodowe w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Tłem rozważań tego rozdziału jest pojęcie handlu ludźmi w prawie międzynarodowym. Wyjaśnienie kwestii dotyczącej określenia procederu

handlu ludźmi stanowi dla Autorki wprowadzenie do omówienia systemu ochrony praw ofiar handlu ludźmi. Tę kwestię Autorka omawia w pierwszej kolejności na bazie dokumentów wydanych przez Organizację Narodów Zjednoczonych. W rozdziale tym zaprezentowane są postanowienia Konwencji w sprawie zwalczania handlu ludźmi i eksploatacji prostytucji, Konwencja o prawach dziecka w przeciwdziałaniu i zwalczaniu handlu dziećmi, a także Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, Protokół z Palermo dotyczący zapobiegania i zwalczania oraz karania za handel ludźmi, w szczególności kobietami i dziećmi, który jest uzupełnieniem Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej.

W rozdziale tym znajdujemy również informacja dotyczące systemu ochrony praw człowieka w dokumentach Rady Europy, a przede wszystkim w Konwencji Rady Europy w sprawie działań przeciwko handlowi ludźmi. W rozdziale tym Autorka prezentuje również inne dokumenty Unii Europejskiej, takie jak dyrektywy, decyzje, traktaty unijne.

Ta część opracowania ma charakter sprawozdawczy, ale ta sprawozdawczość jest doskonałą ilustracją podejmowanych działań w zakresie zwalczania handlu ludźmi. Rozdział ten kończy podsumowanie ale jest ono bardzo lakoniczne. Brakuje mi w nim jednak oceny Autorki co do zaprezentowanych dokumentów.

Na tle tych rozważań, tak bardzo istotnych, dla wyrobienia sobie wyobrażenia o prawnych decyzjach międzynarodowej społeczności w zakresie zwalczania procederu handlu ludźmi, zdecydowanie skromniej prezentują się ustalenia dotyczące istoty samego przestępstwa handlu ludźmi opisanego w art. 189a k.k. z 1997r.

Te rozważania zajmują Autorce tylko 12 stron tekstu na ogólną liczbę 469 stron tej monografii i stanowią raczej prezentację tylko podstawowych kwestii tego przestępstwa, a nie jego pogłębionej dogmatycznej analizy. Autorka poświęca aż 6 stron na uwagi ogólne, a sama analiza dogmatyczna tego przepisu zajmuje też tylko 6 stron tekstu. Co więcej część dotycząca podmiotu i strony podmiotowej tego przestępstwa oparta jest na 3 odesłaniach do literatury przedmiotu, a część dotycząca przedmiotu ochrony, który ten przepis wyraża, również oparta jest tylko na kilku odesłaniach. Nie chodzi tu jednak o ilość odesłań ale o zakres analizowanej instytucji prawa karnego.

Stwierdzenie Autorki, że przestępstwo to ma charakter powszechny i umyślny wynika z definicji pojęcia handlu ludźmi zawartej w art. 115 § 22 k.k. i może być popełnione jedynie w zamiarze bezpośrednim. Jak sama Autorka zwraca uwagę, w literaturze przedmiotu podnosi się niekiedy, że niezasadnie ograniczono stronę podmiotową tego przestępstwa (s. 135). Tu aż się prosi o podjęcie dyskusji jakie za tym przemawiają racje, a jakie są przeciw. Autorka nie podejmuje tu żadnej dyskusji i tylko odwołuje się do stanowiska M. Mozgawy (przypis 148).

Podobnie ubogie w treści są rozważania dotyczące strony przedmiotowej. Rażą wręcz takie sformułowania jak np. „Sąd Najwyższy trafnie podniósł, że przestępstwo z art. 1189a k.k. jest dokonane z chwilą wykonania przez sprawcę którejś z czynności wykonawczych z art. 115 § 22 k.k.” (s. 136). Czyżby w tej kwestii wystarczające było przedstawienie tylko jednego zdania ze stanowisku Sądu Najwyższego i dalej przejście do następnej kwestii, że przestępstwo to ma charakter jednoczynnościowy, na co wskazuje znamię „dopuszczania się” handlu ludźmi?

Analiza tej części opracowania robi wrażenie, że w prawie karnym przestępstwo to traktowane jest „po macoszemu”. Autorka mogła tu

zaprezentować całe bogactwo wypowiedzi różnych autorów, którzy wyrażali swoje zdanie i opinie w podręcznikach czy komentarzach, rozwijając te treści, a nie tylko ograniczając się bardzo krótkiej prezentacji. Tak np. Autorka na s. 133 stwierdza, iż przestępstwo handlu ludźmi znalazło miejsce w kodeksach karnych wielu innych państw jak również, iż pojawia się tam kryminalizacja handlu niewolnikami, uprowadzenia w celu uprawiania prostytucji za granicą czy nielegalnej adopcji. Tu Autorka odsyła do opracowania M. Mozgawy zawartej w tomie 10 Systemu Prawa Karnego. Zwrócić należy tutaj uwagę, iż M. Mozgawa w tym opracowaniu, nie ogranicza się tylko do kwestii, które powołuje Autorka, ale przede wszystkim bardzo wnikliwie analizuje ustawowe znamiona tego przestępstwa i ukazuje jakie problemy powstają w odniesieniu do tego przestępstwa. Zwraca uwagę na problemy interpretacyjne i formułuje oceny na podstawie bogatej literatury przedmiotu. Tego bogactwa problemów nie znajdujemy w recenzowanym opracowaniu.

Tę część opracowania uważam za najslabszą, bowiem zgodnie z tytułem monografii jest to studium prawnokryminologiczne i w związku z tym analiza aspektów prawnych powinna być na zdecydowanie wyższym poziomie. Z analizy całości opracowania wyraźnie widać, iż Autorka lepiej się czuje w omawianiu zagadnień kryminologicznych niż prawnych.

Rozdział IV ma charakter analizy statystycznej procederu handlu ludźmi. Autorka rysuje obraz tej przestępczości, a przede wszystkim stara się wskazać na cele, które przyświecają sprawcom tego procederu. Czytelnik dostaje tutaj wnikliwą prezentację obrazu tego procederu i jego różnych form. Te rozważania stanowi doskonałą podstawę do prezentacji własnych badań empirycznych. Warto zwrócić tutaj uwagę, iż statystyczny obraz tej przestępczości nie jest ograniczony tylko do terenu Polski. Autorka słusznie poprzedza swoje badania statystyką globalną opartą na

dokumentach międzynarodowych organizacji. Te dane są wstrząsające gdy czytamy, iż np. liczba ofiar pracy przymusowej, w tym wykorzystywania seksualnego sięgała w latach 2002 – 2011 ponad 20 milionów osób na świecie, a dochody z tego procederu przekraczały wiele dziesiątków miliardów euro. Te dane wyraźnie przekonują, iż Autorka podjęła słuszną decyzję co do wyboru tematu badawczego. W rozdziale tym zawarte są również bardzo interesujące wskazania celów działań przestępczych. Autorka wskazuje na takie cele jak handel ludźmi w celu seksualnego wykorzystania, w celu świadczenia pracy lub usług o charakterze przymusowym, żebractwo jako forma handlu ludźmi, w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów, czy handel dziećmi.

Przed prezentacją badań własnych odnośnie przestępstwa handlu ludźmi, Autorka przedstawia, różne prowadzone w tym zakresie badania innych autorów. Ten zabieg pozwala zorientować się Czytelnikowi co do ogólnego stanu badań nad tym procederem.

Po wprowadzeniu co do zakresu badań własnych na tle województwa warmińsko-mazurskiego, Autorka wyjaśnia jakimi narzędziami będzie posługiwać się przy badaniach empirycznych. Po tym wprowadzeniu przechodzi do analizy akt spraw karnych z art. 189a k.k., które były przedmiotem postępowań na terenie badanego województwa.

Autorka poddaje analizie akta postępowań w sprawach o przestępstwo handlu ludźmi prowadzonymi przez prokuratury jak i sądy na badanym terenie. Autorka nie precyzuje jednak dokładnego okresu, w którym były prowadzone interesujące ją sprawy. Przykładowo, na s. 250 i 251 w podrozdziale zakres i uzasadnienie empirycznych badań własnych, informuje Czytelnika o zakresie badań co do miejsca lecz nie co do czasu, który obejmuje Jej badania. Fragmentaryczne informacje co do czasu, w którym prowadzone były badania zawiera np. pkt 5.5 na s. 261, gdzie

czytamy, iż badane akta prokuratorskie były prowadzone w latach 2010 – 2018 przez Prokuraturę Okręgową w Olsztynie. Takiej informacji nie ma jednak np. w odniesieniu do Prokuratury Okręgowej w Elblągu (s. 262), czy Sądu Okręgowego w Olsztynie czy Sądu Okręgowego w Suwałkach.

Merytoryczna ocena zebranego do badań materiału jest wnikliwa, a formułowane przez Autorkę wnioski są logiczną konsekwencją wcześniej poczynionych ustaleń.

Bardzo interesujące są rozważania zawarte w kolejnych rozdziałach monografii. Dotyczą one roli wymienionych tam organów w zwalczaniu przestępstwa handlu ludźmi. Znaczące są tu ustalenia dotyczące przeciwdziałań zjawisku handlu ludźmi w aspekcie działań polskich organów i instytucji, ze szczególnym wskazaniem organizacji pozarządowych. Na postawione pytania Autorka udziela prawidłowych i wyczerpujących odpowiedzi. Jej ustalenia zawierają znaczące sugestie co do przyszłych rozwiązań prawnych, jak i w zakresie koordynacji i współpracy krajowej i międzynarodowej w zakresie zwalczania procederu handlu ludźmi.

Z prezentacji zawartej w monografii wynika, że Autorka dostrzega wzajemne związki tego procederu z celami do których dążą sprawcy tego przestępstwa, co powinno skutkować takimi działaniami, które w znaczący sposób uniemożliwią osiągnięcie tych celów, bądź je w znacznym stopniu ogranicz. I tu nie chodzi o to by zajmować się tylko głównym celem sprawcy tego przestępstwa jakim jest prostytutka, pornografia, przymusowa praca czy handel komórkami i narządami, ale również mieć na względzie inne tło tej przestępczości, które nie jest jego główną sferą działania.

Pracę kończą inspirujące wnioski co do przyszłych rozwiązań zarówno prawnych jak i organizacyjnych w zakresie eliminowania tego procederu z naszego życia.

Wnioski jakie formułuje Autorka cechuje dojrzałość spojrzenia na tę problematykę i co najważniejsze, zasługują one na aprobatę.

2. Ocena rozprawy habilitacyjnej

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa habilitacyjna jest interesującą i przede wszystkim z punktu widzenia kryminologicznego przedstawieniem i rozwiązaniem trudnego problemu badawczego. Autorka w miarę swobodnie porusza się po analizowanej problematyce, a Jaj oceny i wnioski są wyważone i trafne. W zasadzie w każdej pracy możemy dostrzec jej lepsze i słabsze strony. Ta praca nie jest wolna od obu takich stron. Wskazane w recenzji pewne niedociągnięcia czy braki nie obniżają jednak ogólnie pozytywnej jej oceny. W moim przekonaniu praca Pani dr A. Łyżwy spełnia kryteria stawiane rozprawom habilitacyjnym określonym w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule naukowym w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.).

3. Dorobek naukowy

Przedstawiony do oceny dorobek naukowy dr A. Łyżwy obejmuje kilka sfer Jaj zainteresowań. W głównej mierze związane są one z problematyką prawa karnego procesowego, a w szczególności postępowania dowodowego. Procesowej problematyki dotyczy opracowanie Sytuacja prawna pokrzywdzonego / poszkodowanego w wyniku zaistnienia katastrofy w komunikacji czy opracowanie dotyczące współpracy służb w przypadku katastrofy lotniczej lub kolejowej z art. 173

k.k. Na szczególną uwagę zasługują publikacje, z zakresu prawa dowodowego „Wartość dowodowa opinii prywatnej w świetle uregulowania polskiego Kodeksu postępowania karnego oraz Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia”. Tę problematykę Autorka rozpatruje zarówno w płaszczyźnie przestępstw jak i wykroczeń.

Tak samo interesujące jest opracowanie pt. Charakterystyka nielegalnych laboratoriów narkotyków syntetycznych a „trudne” dowody procesowe. Problematyce procesowej dotyczy też opracowanie dotyczące postępowania ze śladami kryminalistycznymi w procesie dowodowym.

Drugim zagadnieniem, któremu Autorka poświęca uwagę jest problematyka związana z funkcjonowaniem Policji. Znaczące Jej osiągnięcia w tym zakresie to komentarz do wielu przepisów ustawy o Policji. Z tego zakresu Autorka opublikowała jeszcze opracowanie dotyczące nadzoru Policji nad strażami gminnymi (miejskimi), czy dotyczące udziału Policji w systemie ratownictwa cywilnego, czy opracowanie dotyczące roli organów ścigania w przeciwdziałaniu i zwalczaniu zbrodni handlu ludźmi.

Jeśli chodzi natomiast o problematykę prawa karnego materialnego to zainteresowania Pani dr A. Łyżwy skupiają się wokół problematyki przestępczości zorganizowanej. Wymownym i znaczącym tego przykładem jest przedstawiona do recenzji monografia pt. „Handel ludźmi. Studium Prawno-kryminologiczne” handel ludźmi i przestępstwa towarzyszące, jak również opracowanie dotyczące przestępstwa prania paliwa czy katastrof w transporcie kolejowym (monografia w druku). W tym zakresie Autorka opublikowała również komentarz do rozdziału XXIII k.k., oraz do niektórych przepisów rozdziału XXIX k.k.

Niezależnie od dorobku naukowego publikowanego, dr A. Łyżwa aktywnie udziela się w opracowaniu projektów badawczych. Uczestniczyła w dwóch projektach. Jeden dotyczył teleinformatycznego modułu

kryminalistycznego wspomagający ujawnianie śladów linii papilarnych na trudnych powierzchniach chłonnych i niechłonnych, a drugi dotyczył infrastruktury i urządzeń oraz procedury techniczno-prawnych związanych z zabezpieczeniem przechowywaniem tzw. „trudnych dowodów procesowych”. Jednym projektem Pani dr A. Łyżwa kierowała. Dotyczył on grup roboczych w procesie wykrywania i zwalczania wybranych kategorii przestępstw. Kilka projektów badawczych opiniowała.

Pani dr A. Łyżwa aktywnie uczestniczyła również w konferencjach krajowych jak i zagranicznych wygłaszając tam referaty.

Jeśli chodzi o współpracę zagraniczną to wskazać należy, że brała udział w szkoleniu zorganizowanym przez Krajowy Urząd Kryminalny w Berlinie oraz odbyła wizytę studyjną w Krajowym Biurze Śledczym w Holandii oraz w laboratorium narkotykowym w Niemczech.

Jeśli chodzi o działalność dydaktyczną to obok prowadzenia zajęć kursowych, opiekowała się pracami licencjackimi na Wydziale Bezpieczeństw Wewnętrznych WSPol w Szczytnie i była promotorem 22 magistrantów na tym Wydziale. Sprawowała również opiekę nad kołami naukowymi. Sprawowała również funkcję promotora pomocniczego w jednym przewodzie doktorskim.

Merytorycznie dorobek naukowy Autorki można uznać za dość wartościowy. Jej opracowania są zazwyczaj na dobrym poziomie. Autorka w tych publikacjach porusza zarówno kwestie ważne jak i mniej istotne, ale w całości można je uznać za znaczący wkład w rozwój nauki, w szczególności gdy oceniamy te bardziej obszerne opracowania.

Warsztat naukowy Autorki charakteryzuje zdolność trafnego ujmowania problemu i jego prezentacji i nie ulega wątpliwości, iż potrafi Ona łączyć ustalenia teoretyczne z ich zastosowaniem w praktyce.

4. Konkluzja

W podsumowaniu oceny zarówno rozprawy habilitacyjnej jak i dorobku naukowego, mogę stwierdzić, iż oba elementy tej oceny upoważniają mnie do stwierdzenia, że spełnione są kryteria zawarte w art. 16 i 17 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595 ze zm.) i jest to podstawą do prowadzenia dalszych czynności w postępowaniu habilitacyjnym.

Wrocław, 18.05.20

Michał Bogdan.